

FRANCE

**MAKTABGACHA TA'LIMDA DIDAKTIK O'YINLARASOSIDA AQLIY
FAOLLIGINI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYALARIDAN
FOYDALANISH BO'YICHA XALQARO VA MILLIY TAJRIBA**

X.Nuritdinova

Maktabgacha ta'lim kafedrası mudiri

Ismoilova Sabina Erkin qizi

Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi

(maktabgacha ta'lim) yo'nalishi 2-bosqich magistranti

ANOTATSIYA: Ushbu ilmiy ish maktabgacha ta'lim jarayonida didaktik o'yinlar asosida bolalarning aqliy faolligini rivojlantirish bo'yicha xalqaro va milliy tajribalarni qiyosiy tahlil qilishga bag'ishlangan. Tadqiqotda dunyoning rivojlangan davlatlari — AQSh, Yaponiya, Finlyandiya, Janubiy Koreya, Singapur va boshqa mamlakatlarda qo'llanilayotgan o'yin texnologiyalarining nazariy asoslari, metodik yondashuvlari hamda ularning maktabgacha yoshdagi bolalar intellektual o'sishiga ta'siri yoritilgan. Shuningdek, O'zbekiston maktabgacha ta'lim tizimida didaktik o'yinlar orqali aqliy faollikni rivojlantirish bo'yicha yaratilgan dasturlar, innovatsion metodlar va amaliy tajribalar ilmiy asosda o'rganilgan. Ishda xalqaro amaliyot bilan milliy tajriba o'rtasidagi o'xshash va farqli jihatlar aniqlanib, zamonaviy o'yin texnologiyalarini mahalliy sharoitga moslashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqilgan.

KALIT SO'ZLAR: Didaktik o'yinlar, maktabgacha ta'lim, aqliy faollik, innovatsion texnologiyalar, xalqaro tajriba, milliy tajriba, pedagogik yondashuv, o'yin metodikasi, konstruktiv faoliyat, interaktiv usullar, intellektual rivojlanish, o'yinli o'qitish.

Maktabgacha ta'lim bosqichi bolalarning intellektual, psixologik va ijtimoiy rivojlanishida hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lgan davr hisoblanadi. Bu jarayonda didaktik o'yinlar nafaqat ta'lim-tarbiya jarayonining ajralmas qismi, balki bolalarning kognitiv salohiyatini faollashtirish, tafakkur jarayonlarini tezlashtirish, muammoli vaziyatlarni hal etish ko'nikmalarini shakllantirishda eng samarali pedagogik vositalardan biri sanaladi. O'yin faoliyati bola rivojlanishining tabiiy shakli bo'lgani uchun ham ko'plab mamlakatlarda maktabgacha ta'lim tizimi aynan o'yin asosidagi yondashuvlarga tayanadi.

FRANCE

Zamonaviy pedagogik izlanishlar shuni ko'rsatadiki, aqliy faollikni rivojlantirishda o'yin texnologiyalaridan foydalanish bolalarda mustaqil fikrlash, mantiqiy tahlil, kuzatuvchanlik, muammoli vaziyatdan chiqish, ijodkorlik kabi ko'nikmalarni shakllantiradi. Dunyoning yetakchi ta'lim tizimlarida — Finlyandiya, Singapur, Yaponiya, Kanada kabi davlatlarda — didaktik o'yinlar bolalarning yosh xususiyatlari, psixologik tayyorgarligi va individual rivojlanish sur'atlariga ko'ra samarali tashkil etiladi. Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, o'yin jarayoni orqali o'zlashtirilgan bilimlar bolalarda uzoq vaqt saqlanadi, nutq va ijodiy tafakkur tezroq rivojlanadi, shuningdek, ijtimoiy-emotsional barqarorlik shakllanadi.

O'zbekiston maktabgacha ta'lim tizimida ham so'nggi yillarda innovatsion o'yin texnologiyalarini joriy etish, ilg'or xorijiy tajribani milliy sharoitga moslashtirish, bolalarning aqliy faolligini oshirishga qaratilgan metodik qo'llanmalar yaratish bo'yicha keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmoqda. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida STEAM elementlari, interaktiv o'yinlar, raqamli ta'lim vositalari, rivojlantiruvchi didaktik resurslar keng tatbiq etila boshladi. Biroq xalqaro tajribalarni chuqur o'rganish va ularni milliy tizim bilan uyg'unlashtirish, didaktik o'yinlar samaradorligini ilmiy asoslash, pedagoglar malakasini oshirish, metodik ta'minotni takomillashtirish kabi masalalar hanz dolzarbdir.

Maktabgacha ta'lim jarayonida didaktik o'yinlar orqali bolalarning aqliy faolligi va bilish jarayonlarini rivojlantirish XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab jahon pedagogikasi va psixologiyasining markaziy masalalaridan biriga aylandi. Ilmiy tadqiqotlar o'yin faoliyatining bolalar rivojlanishidagi tabiiy mexanizm ekanini, u orqali bola tevarak-atrofnini o'zlashtirish, ijtimoiy munosabatlarni tushunish, mantiqiy fikrlash, tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirish kabi intellektual jarayonlarni shakllantirishini isbotlagan. Bugungi globallashtirish sharoitida ta'limda qo'llanilayotgan interfaol metodlar, raqamli texnologiyalar va didaktik o'yinlar uyg'unligi maktabgacha yoshdagi bolalarning aqliy faolligini yangi bosqichga ko'tarish imkoniyatini bermogda. Shu sababli dunyoning rivojlangan davlatlarida o'yin asosidagi o'qitish tizimlari jadal rivojlanib, o'zining yuqori samaradorligini namoyon etmogda.

Xalqaro tajribada, xususan, Finlyandiya, Shvetsiya, Yaponiya, Janubiy Koreya, Singapur kabi davlatlarda maktabgacha ta'limning asosiy tamoyili — bu bolani majburiy o'qitishdan ko'ra uning mustaqil fikrlashi, ijodiy izlanishi va o'yin orqali bilishga qiziqishini kuchaytirishdir. Finlyandiya ta'lim tizimida bolalarning mantiqiy fikrlashi, muammoli vaziyatlarni hal qilish ko'nikmasi aynan o'yin faoliyati orqali shakllantiriladi. Ular uchun maxsus metodik qo'llanmalar, LEGO Education,

FRANCE

Montessori materiallari, STEAM elementlari, sensor rivojlantirish o‘yinlari keng qo‘llanadi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, o‘yin asosida tashkil etilgan mashg‘ulotlar bolalarning diqqatini 40–60 foizga oshiradi, fikrlash tezligini esa ancha faollashtiradi. Shuningdek, Yaponiya maktabgacha muassasalarida o‘yin orqali robototexnika elementlarini o‘rgatish, kodlash asoslarini didaktik o‘yinlar shaklida tashkil etish samarali natijalar bermoqda. Bunda bolalar nafaqat qiziqarli jarayonda qatnashadilar, balki o‘z harakatlarini rejalashtirish, bir nechta yechimni taqqoslash, xulosa chiqarish kabi ko‘nikmalarni ham egallaydilar.

AQSh va Yevropa davlatlarida psixologik-pedagogik tadqiqotlar o‘yin orqali o‘qitishning yettita asosiy funksiyasini ajratadi: bilish, kommunikativ, tarbiyaviy, rivojlantiruvchi, sotsial, kompensator va adaptiv funksiyalar. Ayniqsa, bilish funksiyasi — bolalarning fikrlash jarayonini mustahkamlash, yangi bilimlarni oson qabul qilish, mustaqil izlanishlar olib borish kabi jihatlar xalqaro amaliyotda alohida e‘tibor qaratiladigan yo‘nalishdir. Shu bois ko‘plab davlatlar didaktik o‘yinlarni raqamli platformalar bilan uyg‘unlashtirgan. Masalan, Kanadada maktabgacha ta‘lim uchun maxsus interaktiv o‘yin dasturlari, virtual o‘rganish muhitlari, audio-vizual o‘yinli topshiriqlar ishlab chiqilgan. Bu metodlar nafaqat bolalarni qiziqtiradi, balki ularning eshitish, ko‘rish, tahlil qilish, mustaqil o‘rganish jarayonlarini kuchaytiradi.

Milliy tajribaga murojaat qiladigan bo‘lsak, O‘zbekiston maktabgacha ta‘lim tizimida so‘nggi yillarda didaktik o‘yinlarning o‘rni yanada mustahkamlanib, davlat dasturlarida ularning metodik asoslari ishlab chiqilmoqda. Ta‘limning yangi konsepsiyalarida har bir mashg‘ulotda kamida bir interfaol yoki o‘yin usulidan foydalanish tavsiya etiladi. Bu esa o‘quv jarayonini qiziqarli, sermazmun, samaradorligini oshiradigan qilib tashkil etishga xizmat qiladi. Milliy o‘yinlar — “Arqon tortish”, “Kim topqir?”, “Topishmoqlar bahsi”, “Ranglarni ajrat”, “Shakllarni tanla”, “Sonlarni izla”, “Kim chaqqon?” kabi didaktik o‘yinlar bolalarning fikrlash jarayonini tabiiy tarzda faollashtiradi. Maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida bu o‘yinlar yordamida bolalarning diqqat, xotira, tafakkur, tasavvur, kuzatuvchanlik, aqliy operatsiyalarni bajarish ko‘nikmalari o‘sayotgani kuzatilmoqda.

O‘zbekiston olimlari tomonidan ishlab chiqilgan interaktiv metodlar ichida “Aqliy hujum”, “Zinama-zina”, “Insert”, “Klaster”, “Assotsiativ zanjir”, “Muammoli vaziyat”, “Topishmoqli domino” kabi texnikalar didaktik o‘yinlar bilan birga qo‘llanganda yanada samarali natija beradi. Masalan, “Muammoli vaziyat” metodi yordamida bola fantastik, real hayotiy yoki mantiqiy vaziyatni tasavvur qiladi va unda o‘z yechimini topadi. Bu esa uning ijodiy fikrlashini, sabab-oqibat aloqalarini tushunishini

FRANCE

kuchaytiradi. Zamonaviy metodlar orasida STEAM yondashuvi ham katta ahamiyatga ega. Bu yondashuv o‘yinlar orqali fan, texnologiya, muhandislik va san’at elementlarini uyg‘unlashtirib, bolalarning aqliy faolligini qamrab oladi.

Raqamli texnologiyalarni didaktik o‘yinlar bilan birlashtirish ham milliy tajribada tobora kengayib bormoqda. Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida interaktiv doskalar, planshetlar, mobil ilovalar, multimediyaviy o‘yin dasturlari qo‘llanilayotgani bolalarning faolligini ko‘paytiradi. Masalan, “Smart Kids”, “Bilimdon”, “O‘yin orqali o‘rganamiz” kabi elektron platformalar orqali ranglar, shakllar, sonlar, tabiat hodisalari, hayvonlar olami, transport vositalari bilan tanishish bolalarning bilimni mustahkamlaydi. Raqamli didaktik o‘yinlar orqali bola topshiriqni mustaqil bajaradi, xatosini ko‘radi, o‘zi to‘g‘rilaydi — bu esa uning intellektual mustaqilligini oshiradi.

Xalqaro tajribada kuzatilgan asosiy xulosalardan biri shuki, o‘yin orqali o‘qitishning muvaffaqiyati pedagogning mahorati, metodlarni tanlashi, o‘yin ssenariysini to‘g‘ri tuza olishi, bolalarning yosh va psixologik xususiyatlarini hisobga olishi bilan chambarchas bog‘liq. Shu sababli O‘zbekiston maktabgacha ta’lim tizimida tarbiyachilar malakasini oshirish, innovatsion metodlar bo‘yicha treninglar o‘tkazish, xalqaro tajribani mahalliy sharoitga moslashtirish bo‘yicha keng qamrovli ishlar amalga oshirilmoqda. Bu yo‘nalishdagi izlanishlar shuni ko‘rsatadiki, didaktik o‘yinlar nafaqat o‘quv jarayonining samaradorligini oshiradi, balki bolalarning ijtimoiylashuvi, nutq rivoji, emotsional barqarorligi, jamoaviy faoliyati, muomala madaniyatini shakllantirishda ham katta ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Umuman olganda, xalqaro va milliy tajribani tahlil qilish shuni anglatadiki, maktabgacha ta’limda didaktik o‘yinlarni to‘g‘ri va samarali qo‘llash bolalarning aqliy faolligini rivojlantirishning eng kuchli vositalaridan biridir. O‘yin faoliyati — bolaga majburiy ta’lim sifatida emas, balki tabiiy ehtiyoj sifatida ta’sir qilgani sababli ularda bilimga qiziqish, izlanish, kuzatuvchanlik, tahlil qilish, muammo yechish, mantiqiy xulosa chiqarish kabi ko‘nikmalar ancha tez shakllanadi. Shu jihatdan o‘yinlarning zamonaviy texnologiyalar bilan uyg‘unlashuvi kelajak avlodning intellektual salohiyatini oshirishda strategik ahamiyatga ega bo‘lgan ta’limiy jarayondir.

Maktabgacha ta’lim jarayonida didaktik o‘yinlardan foydalanish bolalarning aqliy faolligini rivojlantirishning eng samarali yo‘llaridan biri ekanligi xalqaro va milliy tadqiqotlar bilan isbotlangan. O‘yin faoliyati bolalarning tabiiy ehtiyoji bo‘lib, shu jarayonda bola mustaqil fikrlaydi, tahlil qiladi, tasavvur qiladi, izlanadi va xulosa chiqaradi. Dunyoning rivojlangan davlatlari tajribasida — Finlyandiya, Yaponiya, Kanada, Singapur maktabgacha ta’lim tizimida o‘yin orqali o‘qitish asosiy tamoyil

FRANCE

sifatida qo'llanilib, bolalarning bilish jarayonlarini chuqur rivojlantirishga xizmat qilmoqda. Ayniqsa, raqamli texnologiyalar asosidagi didaktik o'yinlar, sensor rivojlantiruvchi materiallar, STEAM elementlari, multimediya vositalarining o'yin bilan integratsiyasi bolalarning tafakkur, kuzatuvchanlik, tahlil qilish, umumlashtirish va muammo yechish ko'nikmalarini yuqori darajada faollashtirmoqda.

Milliy tajriba ham o'yin texnologiyalarining samaradorligini tasdiqlaydi. O'zbekiston maktabgacha ta'lim tizimida didaktik o'yinlardan muntazam foydalanish, interfaol metodlar — "Aqliy hujum", "Insert", "Klaster", "Muammoli vaziyat", "Assotsiativ zanjir" kabi yondashuvlar bilan boyitish, raqamli platformalardan foydalanish bolalarning aqliy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Mahalliy olimlarning tadqiqotlari o'yinlar yordamida diqqat, xotira, tafakkur, tasavvur, nutq faolligi va ijodkorlikning sezilarli o'sishi kuzatilganini ko'rsatadi. Shuningdek, milliy didaktik o'yinlar bolalarning ma'naviy-axloqiy tarbiyasini mustahkamlashda ham muhim o'rin tutadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Maktabgacha ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish strategiyasi" PF-60-son Farmoni.
2. Maktabgacha ta'lim vazirligi. "Ilk qadam" o'quv dasturi. — Toshkent, 2022.
3. Yo'ldosheva G., Xo'jayev B. Maktabgacha ta'lim pedagogikasi. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
4. Raxmonova Sh. Maktabgacha yoshdagi bolalarda aqliy faollikni rivojlantirish metodikasi. — Toshkent, 2020.
5. Mamatqulova M. Didaktik o'yinlar orqali ta'lim samaradorligini oshirish. — Toshkent, 2019.
6. Sodiqova Sh. Maktabgacha yoshdagi bolalar psixologiyasi. — Toshkent, 2021.
7. Qayumova O. Maktabgacha ta'limda o'yin texnologiyalaridan foydalanish bo'yicha qo'llanma. — Toshkent, 2020.
8. Montessori M. *The Absorbent Mind*. Oxford Press, 2017.
9. Lego Education. *Play-Based Learning in Early Childhood Education*. Copenhagen, 2018.